

EGY LEGENDA FOLYTATÁSA

Krúdy Gyula: *Kossuth fia*

Két regény: egy tárcaregény – rossz regény(?) ♦ Szerkezetét tekintve a *Kossuth fia* konstruált alkotás. Feltételezéseken alapuló – „Krúdy maga is összefüggő egésznek tekintette a két regényt”¹ – utólagos (azaz: posztumusz) konstrukció. Ráadásul nem is egy változata létezik, bár a Lukács-féle kiadást² (*A magyar Sasfiók*, 1943) a szakma – a szerkesztő által eszközölt, az író szellemiségével összeegyeztethetetlen módosítások miatt – nem tartja hitelesnek. Az általunk vizsgált 1976-os változat (*Kossuth fia*) Fábri Anna munkája: a szöveghűséget és a Krúdy-regények egyedi jellemzőit szem előtt tartva – a szükségszerű szerkezeti változtatások és ellentmondás-feloldások mellett – az író két tematikailag összefüggő prózaművéből, *A Kossuth-fiúk vagy egy nemzeti küzdelem regénye* (1931) és *A Kossuth-fiúk Ferenc József árnyékában és fényében* (1931) című regényekből állította össze³.

¹ Jegyzetek = Krúdy Gyula: *Kossuth fia*, Budapest, 1976, 381.

² 1943-ban Krúdy özvegye a két Kossuth-regény kéziratát Lukácsy Gyula újságíró rendelkezésére bocsátotta, aki *A magyar Sasfiók* címen adta közre úgy, hogy megszámlálhatatlan helyen átstilizálta, a cselekmény sorrendjét megváltoztatta, részeket hagyott el és a saját szövegével pótolta azokat. L. *Jegyzetek*, i. h.

³ Az első rész Krúdy életében is napvilágot látott, a másodikat is feltételezhetően folytatásos megjelentetésre szánta, egymástól részben eltérő kéz- és gépirata alapján dolgozott a szerkesztő.

Az *Esti Kurír*, ahol a *Kossuth-fiúk vagy egy nemzeti küzdelem regénye* (az 1976-os kiadásban: *Második rész*) 1931 folyamán folytatásokban megjelent, „történeti regény”-ként hirdeti meg Krúdy munkáját. Fábri Anna⁴ „travesztikus tényregény”-ről beszél: akár *A tiszaezlári Solymosi Eszter* című alkotásában, „benne is egyenrangú alkotóelemként keveredik össze pontos adat, hiteles korabeli feljegyzés, történelmi tényanyag és a kedélyességbe burkolódzó, metszően satirikus tartalmú anekdota, sőt néha-néha természetes fesztelenséggel a hétköznapi csevegések pletykálkodása is.” „A Kossuth-fiúkról szólókat kiadjuk tárcaregényeknek minősíti. (...) Valószínűleg közelebb jutunk műfaji jellegük felismeréséhez, ha dokumentumregényeknek tartjuk őket, és Krúdy tárgyias művészi törekvéseinek végső pontját látjuk bennük, következésképpen a tényirodalom körében helyezük el...” – olvashatjuk Bori Imre⁵ Krúdy-monográfiájának vonatkozó fejezetében. Sturm László⁶ ugyane kérdésben az „anekdotikus regény”-ként való értelmezés mellett foglal állást. Czére Béla⁷ „publicisztikai eszközökkel felépített (...) tárcaregény”-ről értekezik, méghozzá pejoratív hangsúllyal; értékelése szerint az „1848–49-es eszme sorsát (...) a múlt század végétől a 20. század elejéig a Függetlenségi Párt politikájában” figyelemmel kísé-
rő

⁴ Fábri Anna: *Utószó* = K. Gy. Kossuth fia, 371–380., 376.

⁵ Bori Imre: *Krúdy Gyula*. Újvidék, 1978, 254.

⁶ Sturm László: *Kossuth fia* = S. L. *Hagyományok metszéspontján. Források, klisék és elbeszélismódok Krúdy Gyula egy regénycsoportjában*. Budapest, 2000, 128.

⁷ Czére Béla: *Krúdy Gyula*, Budapest, 1987, 303.

mű nélküli az elmélyült jellemábrázolást. Ugyanakkor Bori Imre⁸ „Krúdyról való ismereteink hiányával” magyarázza az írói pálya utolsó szakaszának ilyenén való megítélését, s az írói törekvések igazolását a következő korszakok modern irodalmában látja felismerhetőnek. Elemzésünknek kiinduló momentumát a Czére Béla által negatívumként jelölt hiány – a jellemábrázolás és -fejlődés regénybeli hiánya – képezi. A *Kossuth fia* műfaji sajátosságainak vizsgálatával és e sajátosságokra épülő jelentések értelmezésével választ kaphatunk több, a fentiekben vázolt kérdésre.

Legenda és anekdota: fenségesség és ironia ♦ Mindkét tárcaregény és természetesen szimbiózisuk, a *Kossuth fia* is egy viszonyrendszert avat lényegi, regényszervező momentummá. A főhős, Kossuth Ferenc, ugyanis nem autonóm személyiség abban az értelemben, hogy csak e (családi) viszonyrendszer részeként identifikálódhat: személyiségének meghatározó vonása, hogy egy – még életében legendává nemesült – grandiózus jellem fia, s mint az, maga is „benne van” a legendában. A regény kompozíciós értelemben tehát egy legenda „lefutását” és a hozzá fűződő anekdoták egymásutánját jelenti.

A regényt alakító két kisműfaj eltérő beszédmódokra inspirál. A legenda nyelve a fenségesség eszköztárával él, az anekdota az ironikus láttatás eljárásai által formálódik. Kossuth Lajos és kora, amelyben emlékezetes tetteit véghezvitte, a szó szerint értelmezett *hős* és *hőskor*, a regénybeli jelen és Kossuth fia a *deheroizálás* jelenségekörébe

⁸ Bori Imre: i. m. 255–256.

tartozik. A mitikus alakok kész, változatlan jellemvonásokkal rendelkeznek, a hőskor paraméterei is időtlenek. A regénybe épülő „magyar mitológia” tehát nem kívánja meg az elmélyült jellemábrázolást és kizárja a jellemfejlődés fogalmát. Ami változik, az a szereplők körül konstituálódó (jelen)valóság, amelynek viszont dezilluzionáló történéseit Krúdy a többértelműség iróniaalkotó eljárásával teszi érzékelhetővé. Nem hiányzik tehát művéből az elmélyült jellemábrázolás sem, csak egy más, elvontabb szintre, a – bizonyos értelemben antropomorfizált – „változó világ” szintjére tevődik át. Amennyiben Kossuth Lajos személye és élete egyenlő ’48-cal, annyiban Kossuth Ferenc a – nagy eszmék korához képest – visszájára fordult jelenvalóság megtestesítője.

Kossuth Lajos mitikus alak, mi több, az újkori magyar mitológia „főistene”. Sturm László⁹ ennek regénybeli tematizációjára hívja fel a figyelmet. „A Kossuth Lajos arca minden szívbe be volt írva, mint akár az Ūristené, Jézus Krisztusé vagy Mózesé, mert valláskülönbség nélkül szerették a magyarságnak Megváltóját. Az öregebb magyarok mind hasonlítottak az öreg Kossuthhoz, mert szakállukat, bajszukat úgy növelték. Nem volt ezekben a városokban, tájakon ritkaság a Kossuth-képű ember. Kossuth hazafisága pedig úgy szét volt szórva az emberek között, mint a vallás igéi.”¹⁰ Kossuth Lajos személyisége tehát magában sűríti mindazokat a jellemzőket, ami a kultikus jelenségkörébe tartozik. Természetszerűleg e kultusz elhatárolódik a valóságos, hús-vér Kossuthtól,

⁹ Sturm László: i. m. 133.

¹⁰ Krúdy Gyula: *Kossuth fia*, 193–194.

képét egyáltalán nem árnyalja az öreg-beteg, gyarló és halandó Kossuth arcéle: „Az ősz aggastyán, amilyen Kossuth valójában volt: képen csak lassan lett ismerős. Az ilyen öreg Kossuth-képek előtt sokáig álltak elgondolkozva, tenyérbe hajtott fejjel a magyarok, amíg vizes lett a szemük...”¹¹ Viszont a karizmatikus Kossuth rendelkezik mindazokkal a vonásokkal, amelyek az emberfeletti, a magasztos, az isteni jellemzőkkel való egyenrangúságot jelentik. „Kossuth apánk” a nemzet atyja, akinek tisztelete a „szellemi”, tehát a Monarchiától elhatárolódó *haza* szeretetével azonos, s mint olyan túlnő azon, pontosabban semlegesíti a vallási különbségeket: a római katolikusok éppúgy imádják, mint az unitárius felekezet hívei. Az „atya” személye determinálja a *fiú* létét: az egység felbomlása (Kossuth Ferenc apja halála után – annak mindenkori akaratával és meggyőződésével ellentétesen – magyar földre lép, közéleti szerepet vállal és kompromisszumot köt az ellenféllel) a Kossuth-eszme végét is jelenti. Ugyanakkor az atya–fiú–féle determináló viszony Kossuth Lajos és idősebbik fia között elsősorban nem a keresztény mitológiára jellemző toposzokat jeleníti meg, bár a „tékozló fiú”-jelenség részben jelen van viszonyukban, amely sokkalta inkább antik mintákat idéz: az erős és legyőzhetetlen Zeusz-Jupiter mellett egy sebezhető Akhilleusz képe villan fel.

A személyét övező kultusz ugyanakkor nem nélkülözi a „*saját képére formált*”-ság aspektusait, az *igehirdetés* jelenségét és a *csoda* jelenvalóságát sem: a Kossuth-

¹¹ K. Gy.: i. m. 33.

képű ember létező valóság, a függetlenségi eszmét a közgondolkodás kiegyenlíti a vallás igéivel, a Kossuth Lajos temetését megelőző napon pedig „északi fény” jelenik meg az égbolton. „Senki úgy beszélni nem tudott, mint Kossuth Lajos! Hangjában a másvilági angyalok trombitája zengett, hiszen a haldoklók is felültek, ha Kossuth megszólalt. Gyógyított és teremtett szavaival. Földre roskadt lelkeket emelt fel a magasságba. Életet öntött az élettelenekbe. Feltámasztotta a holtakat”¹² – tematizálódik ez a csoda-jelenség Krúdy regényében. Az eszményi Kossuth természetesen halhatatlan. A hús-vér és a szarkasztikus önszemlélettől sem mentes ember dicsfénye annál jobban ki van téve az enyészetnek. „Én már régen nem élek. Meghaltam 1867-ben”¹³ – írja barátjának, Hermann Ottónak, az önironikus Kossuth. Az ősellenség képe: Ferenc Józsefé, s mint az isteni-ördögi viszonyrendszerben a gyarló ember, a magyar hazafi is a függetlenségi harcot feltételező Kossuth-eszme és a békés, de hazafiatlan megelégedettséget jelentő Ferenc József-i megegyezés között hánykódik. Ferenc József ugyanakkor méltó ellenfele Kossuth Lajosnak, aki felett a valóságban nem, csak a legendák világában képes diadalmaskodni; életében nem, csak – paradox módon – „halottaiban” képes őt legyőzni: „Két nevezetes temetést láttak az Osztrák-Magyar Monarchiában, akiknek alkalmuk volt az eseményekben részt vehetni: Kossuth Lajos és Ferenc József temetését. (...) Kossuth temetésén sokkal többen voltak, mint Ferenc Józsefén. A két

¹² I. h. 94–95.

kemény öregember, akihez csaknem egy századvégen át Magyarország sorsa volt kapcsolva, már temetésekor eldöntötte, hogy kinek az élete jelentett többet az emberiség szempontjából, mert a történelem ítélete már a temetés napján kezdődik...”¹⁴

A Kossuth-legenda és -kultusz annak a kornak a terméke, amelyben egyfajta romantikus világkép határozta meg a gondolkodást: az egykori mitikus világfelfogás romantikus változata. A Kossuth-eszme egy lélektani értelemben is dicsőséges korszak terméke. Ezt a romantikus létérzékelést éleszti újjá időlegesen a magyarokban Kossuth temetése, a „Kossuth Lajos hazájába érkezett”-gondolata. „Százan és százan követték a magos tetejű kalapot viselő Kossuth-fiúkat, akik ez estén úgy lépkedtek a főváros utcáin, mint a megelevenedett magyar történelem. De minden ember, aki ezen az estén az utcán járt: ugyancsak érzett valamit a történelem szárnyának lendületéből.”¹⁵

A Kossuth-legenda alkonya Kossuth Ferenc Magyarországra érkezésével esik egybe. Magyarországi ténykedésével kezdetét veszi a Kossuth-anekdota. A Krúdy-regény erre a központi anekdotára – a magyar függetlenségért haláláig következetesen harcoló Kossuth Lajos fia kiegyezett Ferenc Józseffel – épül. A Kossuth eszmével és Kossuth Ferencsel Krúdy regényében hasonló dolog történik mint az ugyanazon dicstelen korba vetődő Zrínyi Miklóssal és az általa képviselt hősi magatartásmintával Mikszáth Kálmán *Új Zrínyi*ésében: a leértékelődés,

¹³ I. h. 45.

¹⁴ I. h. 48.

ellehetetlenülés és nevetségessé válás folyamatát éli meg. Kossuth Lajos halottaiban is képes a hősi magyar szellemet felébreszteni, ha rövid ideig is, de érzékelik a pillanat magasztosságát, általa átélnek valamit a régi dicsőség fényéből az emberek. Kossuth Ferenc másodszeri „bevonulása” Budapestre inkább teátrális, cirkuszi hangulatot ébreszt: férjvadász hölgyrajongók virággal dobálják meg a pályaudvaron. Az „atya” tisztelete olyan nagymérvű, hogy az emberek letérdelnek a vasút mentén, amikor a halottat szállító vonat elhalad mellettük. A „második Kossuth-vonaton érkező” fiút Hermann Ottónak kell rábeszélnie, hogy ne szálljon le és ne forduljon vissza. Kossuth Lajos a század legnagyobb forradalmára. Kossuth Ferenc Pichler Győzővel az oldalán – mind szellemi, mind fizikai mivoltában – Don Quijote-i jelenség a korabeli magyar társadalomban. Mind a legenda, mind az anekdota hősei valóságos, történelmi személyek, jellemükről, tetteikről a történelem mondott ítéletet. Elmélyült lélektani és elemző láttatásuk tényleg hiányzik Krúdy regényéből. Sokkal többet és lényegesebbet tudunk meg azonban általa a korszellemet formáló transzcendens erőkről.

A Kossuth fia és más Kossuth-megjelenítések ♦ Nagy Miklós¹⁶ állapítja meg Kossuth Lajos irodalmi megjelenítéseit vizsgálva, hogy az őt direkt nem ábrázoló Jókai Mór hőseibe (pl. Fenyérybe, Baradlay Ödönbe) „Kossuth egy-egy fragmentuma költözött”. Jókai a magyar szabad-

¹⁵ I. h. 73.

¹⁶ Nagy Miklós: Mit üzent Kossuth Lajos? In: *Irodalomtörténet*, 1995. 2–3. 348–356., 354.

ságharcot megjelenítő regényeiben, különösen *A kőszívű ember fiaiban* a forradalom hőseit az eposzi láttatás eszközeivel ábrázolja. Arany János vígeposzában, *A nagyidai cigányokban* egészen más fény vetül a burkoltan Kossuthra reflektáló Csóri vajdára és a szabadságharc-allúzióként megjelenített cigányforrongásra. Ez az eltérő és egymásnak ellentmondó Kossuth értelmezés, a későbbi irodalmi megjelenítésekre (Herczeg Ferenc, Móricz Zsigmond művei) is jellemző. Krúdy Gyula Kossuth-regényében a szabadságharc eposzi és a vígeposzi láttatásának eszközeire egyaránt ráismerünk.